

ĐỊNH HƯỚNG GIÁO DỤC TRONG BỐI CẢNH CÁCH MẠNG CÔNG NGHIỆP 4.0 QUA LĂNG KÍNH TRIẾT HỌC

Nguyễn Trung Kiên
Trường Đại học giáo dục, Đại học Quốc gia Hà Nội

Tóm tắt: Bài báo phân tích sự thay đổi bản chất của giáo dục trong bối cảnh Cách mạng Công nghiệp 4.0 từ góc độ triết học. Tư duy triết học giúp hiểu sâu hơn về bản chất, mục tiêu, và giá trị của giáo dục trong một thời đại mà công nghệ và kỹ thuật số thống trị. Giáo dục cần không chỉ trang bị tri thức, mà còn xây dựng những năng lực tư duy, giá trị đạo đức, và ý thức trách nhiệm xã hội. Bài viết này cũng chỉ ra rằng, trong bối cảnh này, vai trò của giáo dục trở nên quan trọng hơn bao giờ hết trong việc duy trì các giá trị nhân văn, đồng thời thúc đẩy sự sáng tạo và tư duy phản biện.

Từ khóa: Cách mạng công nghiệp 4.0 và giáo dục; Triết học Mác-Lênin trong giáo dục; Giáo dục toàn cầu trong thời đại số

EDUCATIONAL ORIENTATION IN THE CONTEXT OF THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION THROUGH THE LENS OF PHILOSOPHY

Nguyen Trung Kien
University of Education, Vietnam National University, Hanoi

Abstract: This paper analyzes the transformation of the essence of education in the context of the Fourth Industrial Revolution from a philosophical perspective. Philosophical thinking provides a deeper understanding of the nature, objectives, and values of education in an era dominated by technology and digitalization. Education must not only equip learners with knowledge but also cultivate critical thinking skills, ethical values, and a sense of social responsibility. This study also highlights that in this context, education plays an increasingly vital role in preserving humanistic values while fostering creativity and critical thinking.

Keywords: Fourth Industrial Revolution and education; Marxist-Leninist philosophy in education; Global education in the digital age.

Nhận bài: 30/11/2024

Phản biện: 25/12/2024

Duyệt đăng: 28/12/2024

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Từ góc nhìn triết học Mác-Lênin, giáo dục luôn là một yếu tố quan trọng trong việc hình thành và phát triển nhân cách con người, cũng như trong quá trình xây dựng xã hội tiến bộ. Theo đó, tri thức không phải là sản phẩm tách rời khỏi bối cảnh xã hội và lịch sử, mà luôn gắn liền với nhu cầu và mục tiêu phát triển của xã hội. Cách mạng công nghiệp 4.0, dù có thể đem lại nhiều cơ hội phát triển, nhưng cũng có thể làm sâu sắc thêm sự phân hóa xã hội, làm tăng khoảng cách giữa các nhóm người trong xã hội. Trong khi đó, triết học Mác-Lênin nhấn mạnh vai trò của giáo dục trong việc nâng cao nhận thức và trách nhiệm xã hội, từ đó giúp con người vượt qua những hạn chế do các yếu tố xã hội tạo ra.

Cùng với sự phát triển mạnh mẽ của công nghệ, giáo dục không thể chỉ là việc truyền đạt tri thức một chiều mà phải khơi dậy và phát triển tư duy phản biện, khả năng tự học và sáng tạo, đồng thời bồi đắp giá trị đạo đức và nhân văn. Triết học Mác-Lênin khẳng định rằng, trong quá trình phát triển xã hội, giáo dục không chỉ có nhiệm vụ trang bị kiến thức, mà còn phải góp phần vào việc hình thành nhận thức đúng đắn về thế giới xung quanh,

từ đó thúc đẩy con người trở thành những công dân có trách nhiệm, có khả năng cống hiến cho sự nghiệp phát triển của xã hội. Vì vậy, trong bối cảnh Cách mạng Công nghiệp 4.0, vai trò của giáo dục càng trở nên quan trọng hơn bao giờ hết, không chỉ trong việc tiếp nhận và ứng dụng công nghệ mà còn trong việc giữ gìn và phát triển các giá trị nhân văn, nhằm tạo ra một xã hội công bằng, bền vững và phát triển toàn diện.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Bối cảnh Cách mạng Công nghiệp 4.0 và giáo dục

Cách mạng Công nghiệp 4.0, với sự bùng nổ của các công nghệ đột phá như trí tuệ nhân tạo (AI), Internet vạn vật (IoT), dữ liệu lớn (Big Data) và thực tế ảo (VR/AR), đã và đang làm thay đổi cơ bản các lĩnh vực trong xã hội, đặc biệt là giáo dục. Những công nghệ này không chỉ đơn thuần cải tiến hiệu quả công việc mà còn xóa nhòa ranh giới giữa các lĩnh vực vật lý, kỹ thuật số và sinh học, tạo ra một thế giới kết nối mạnh mẽ hơn bao giờ hết. Nhờ đó, các cá nhân và tổ chức có thể trao đổi và tiếp cận thông tin một cách dễ dàng và nhanh chóng. Cách mạng này đang tác động sâu

rộng đến mọi ngành nghề, và giáo dục không phải là ngoại lệ.

Cách mạng 4.0 đã làm thay đổi cách tiếp cận tri thức trong giáo dục. Thay vì chỉ đơn thuần truyền đạt thông tin, giáo dục giờ đây yêu cầu học sinh, sinh viên phải chủ động khai thác, xử lý và phân tích thông tin từ nhiều nguồn khác nhau. Việc chuyển giao tri thức không còn là một chiều mà là một quá trình tương tác, nơi người học phải phát triển kỹ năng tư duy phản biện và khả năng ứng dụng tri thức vào thực tế. Phương pháp giảng dạy cũng được chuyển đổi mạnh mẽ, với việc áp dụng công nghệ và nền tảng số để hỗ trợ việc học tập, tạo ra những hình thức học tập linh hoạt, giúp người học tiếp cận tri thức mọi lúc, mọi nơi. Tuy nhiên, bên cạnh những ưu điểm, cuộc cách mạng này cũng đặt ra những thách thức lớn, như sự chênh lệch công nghệ giữa các khu vực, các nhóm học sinh, sinh viên, và giữa các nền giáo dục khác nhau. Bên cạnh đó, việc cân bằng giữa đào tạo kỹ năng chuyên môn và giáo dục nhân văn đang là một vấn đề lớn, đòi hỏi sự quan tâm sâu sắc từ các nhà hoạch định chính sách giáo dục. Như vậy, trong bối cảnh Cách mạng Công nghiệp 4.0, giáo dục không chỉ cần cập nhật và cải tiến phương thức giảng dạy mà còn phải suy nghĩ lại về bản chất của tri thức và giá trị của con người trong một xã hội ngày càng số hóa.

2.2. Phân tích dưới góc nhìn triết học

2.2.1. Triết học nhận thức: Bản chất tri thức trong thời đại 4.0

Triết học nhận thức cho rằng tri thức không đơn thuần là việc tiếp thu thông tin, mà còn bao gồm quá trình tư duy, phân tích và sáng tạo. Trong thời đại Cách mạng Công nghiệp 4.0, khi thông tin trở nên phong phú và dễ dàng tiếp cận, thách thức đặt ra là làm sao để người học không chỉ dừng lại ở việc thu nhận tri thức mà còn biết phân tích và vận dụng tri thức vào thực tế. Giáo dục hiện nay cần nhấn mạnh phát triển năng lực tư duy phản biện, khả năng giải quyết vấn đề và học tập suốt đời – những kỹ năng cốt lõi để thích nghi trong một thế giới không ngừng thay đổi (Freire, 2000). Tuy nhiên, sự thay đổi này không chỉ nằm ở việc trang bị kiến thức mà còn là một quá trình tạo ra những công cụ tư duy mới cho thế hệ học sinh, sinh viên.

Đồng thời, việc phát triển tư duy này cần được tích hợp sâu sắc hơn vào chương trình giảng dạy thay vì chỉ coi như kỹ năng bổ trợ. Ví dụ, các bài học nên khuyến khích học sinh tự đặt câu hỏi và thách thức các giả định thay vì chỉ tiếp thu kiến thức có sẵn. Điều này sẽ tạo ra môi trường học

tập mà người học không chỉ thụ động tiếp nhận mà còn chủ động kiến tạo tri thức của riêng mình. Hơn nữa, vai trò của giáo viên cũng cần thay đổi từ việc truyền đạt kiến thức sang việc hướng dẫn người học tự tìm hiểu và phản biện. Sự thay đổi này cũng phản ánh sâu sắc tư tưởng triết học Mác-Lênin về việc tri thức phải được phát triển thông qua thực tiễn và phản biện xã hội.

2.2.2. Giá trị nhân văn trong giáo dục 4.0

Cùng với sự phát triển mạnh mẽ của công nghệ, triết học nhân sinh trong giáo dục 4.0 nhấn mạnh việc bảo vệ và phát triển các giá trị nhân văn. Trong bối cảnh này, giáo dục không chỉ là việc trang bị tri thức về công nghệ mà còn phải đảm bảo con người không mất đi bản chất đạo đức, nhân văn của mình. Một trong những vấn đề được đặt ra trong thời đại Cách mạng 4.0 là sự phân hóa xã hội ngày càng gia tăng, khi những tiến bộ công nghệ không phải ai cũng có thể tiếp cận và tận dụng được. Do đó, giáo dục cần tập trung vào việc giảm thiểu khoảng cách này, tạo cơ hội cho mọi cá nhân có thể phát triển bình đẳng.

Đồng thời, giáo dục trong thời đại 4.0 cũng cần chú trọng đến việc phát triển khả năng tự học và khả năng sáng tạo của người học. Khi con người ngày càng tiếp xúc nhiều hơn với công nghệ và tự động hóa, việc phát triển các năng lực này trở thành một yếu tố sống còn để đảm bảo rằng con người vẫn giữ được vai trò chủ đạo trong xã hội, không bị công nghệ chi phối hoàn toàn.

2.2.3. Giáo dục trong kỷ nguyên số: Thách thức và cơ hội

Trong kỷ nguyên số, giáo dục không chỉ đối mặt với thách thức của việc thích ứng với các công nghệ mới, mà còn cần tìm ra cách kết hợp hài hòa giữa công nghệ và giá trị nhân văn, giữa tư duy phản biện và khả năng ứng dụng công nghệ trong cuộc sống. Một trong những câu hỏi lớn là liệu công nghệ có thể thay thế được vai trò của con người trong giáo dục, đặc biệt là trong việc phát triển những phẩm chất đạo đức và nhân văn mà máy móc không thể thay thế được.

Triết học nhân văn khẳng định rằng, mặc dù công nghệ có thể hỗ trợ đắc lực trong việc truyền tải tri thức và tối ưu hóa quá trình học tập, nhưng con người vẫn là chủ thể quan trọng nhất trong giáo dục. Các giá trị nhân văn như tình yêu thương, sự chia sẻ, và trách nhiệm xã hội không thể được máy móc thay thế mà phải được hình thành trong mối quan hệ giữa người học và người dạy, giữa các thành viên trong cộng đồng học tập. Điều này

cũng phù hợp với tư tưởng triết học Mác-Lênin, khi nhấn mạnh rằng quá trình giáo dục không chỉ nhằm mục tiêu truyền đạt tri thức mà còn phải xây dựng và phát triển nhân cách con người.

2.3. Vai trò của giáo viên trong giáo dục 4.0

Mặc dù công nghệ trong giáo dục 4.0 có thể cung cấp nhiều công cụ hỗ trợ và tối ưu hóa quá trình học tập, nhưng giáo viên vẫn giữ một vai trò then chốt trong việc định hướng, hướng dẫn và phát triển tư duy của người học. Theo triết học Mác-Lênin, giáo viên không chỉ là người truyền đạt tri thức mà còn là người định hình tư tưởng và nhân cách của học sinh, sinh viên. Trong bối cảnh hiện nay, giáo viên cần trở thành người hướng dẫn, người đồng hành cùng học sinh trong việc khai phá tri thức, đồng thời khuyến khích sự sáng tạo và tinh thần phản biện của họ. Sự thay đổi vai trò của giáo viên trong giáo dục 4.0 đòi hỏi họ phải không ngừng học hỏi và làm quen với các công cụ công nghệ mới. Tuy nhiên, điều này không có nghĩa là giáo viên sẽ bị thay thế bởi công nghệ. Ngược lại, họ cần phải phát triển kỹ năng sử dụng công nghệ để nâng cao hiệu quả giảng dạy, đồng thời giữ gìn những giá trị nhân văn cốt lõi trong giáo dục. Việc đào tạo và phát triển nghề nghiệp của giáo viên cần được chú trọng, giúp họ không chỉ trở thành người truyền đạt kiến thức mà còn là người hướng dẫn tư duy và hình thành nhân cách cho học sinh, sinh viên trong thời đại số.

2.4. Định hướng giáo dục trong bối cảnh 4.0 với góc nhìn của triết học

Theo triết học Mác-Lênin, giáo dục không chỉ là quá trình truyền đạt tri thức mà còn là quá trình phát triển và hoàn thiện con người, giúp con người nhận thức và thay đổi thế giới xung quanh. Trong thời đại 4.0, giáo dục càng phải chú trọng đến việc phát triển năng lực tự học, sáng tạo và khả năng giải quyết vấn đề của học sinh, sinh viên, đồng thời khuyến khích họ tham gia vào quá trình xây dựng và phát triển xã hội. Vì vậy, giáo dục 4.0 cần phải hướng tới việc tạo ra một thế hệ con người có khả năng làm chủ công nghệ, sáng tạo trong công việc, và có trách nhiệm với cộng đồng và xã hội.

2.4.1. Phát triển năng lực tự học và sáng tạo

Theo triết học nhân văn, giáo dục phải hướng tới việc phát triển những khả năng tiềm ẩn của mỗi con người, khơi dậy và nuôi dưỡng tinh thần tự học và sáng tạo. Trong bối cảnh Cách mạng Công nghiệp 4.0, khi công nghệ có thể cung cấp một kho tàng tri thức vô tận, thì vai trò của giáo dục không phải là truyền đạt tri thức một cách thụ

động, mà là phát triển năng lực tự học của con người. Điều này sẽ giúp học sinh, sinh viên có thể chủ động tìm kiếm và sử dụng kiến thức một cách sáng tạo, giải quyết các vấn đề thực tế trong một thế giới đang thay đổi nhanh chóng.

Giáo dục cần khuyến khích học sinh, sinh viên không chỉ học những gì đã có sẵn mà còn phải phát triển tư duy độc lập, khả năng đặt câu hỏi và tìm kiếm câu trả lời. Các phương pháp giảng dạy cần phải linh hoạt, sáng tạo và khuyến khích sự tham gia chủ động của người học. Đặc biệt, việc ứng dụng công nghệ vào giáo dục phải được thực hiện một cách có chọn lọc, để giúp học sinh, sinh viên có thể sử dụng công nghệ như một công cụ hỗ trợ cho sự sáng tạo và phát triển tư duy, thay vì để công nghệ chi phối quá trình học tập.

2.4.2. Xây dựng phẩm chất và đạo đức trong giáo dục

Trong thời đại 4.0, việc tích hợp các giá trị đạo đức và nhân văn vào giáo dục càng trở nên quan trọng. Triết học Mác-Lênin đã chỉ ra rằng giáo dục không chỉ là quá trình truyền đạt tri thức mà còn là quá trình xây dựng và phát triển nhân cách. Trong bối cảnh công nghệ ngày càng phát triển, những giá trị về lòng nhân ái, sự tôn trọng lẫn nhau, và trách nhiệm đối với cộng đồng cần được chú trọng và khuyến khích trong giáo dục.

Định hướng giáo dục trong bối cảnh này cần phải đảm bảo rằng học sinh, sinh viên không chỉ có kiến thức và kỹ năng mà còn có phẩm chất đạo đức tốt. Họ cần hiểu rằng công nghệ là công cụ, và con người phải làm chủ công nghệ để phục vụ cho mục đích tốt đẹp, thay vì để công nghệ chi phối và ảnh hưởng tiêu cực đến giá trị con người. Việc giáo dục đạo đức không chỉ diễn ra trong các môn học chuyên môn mà còn trong các hoạt động ngoại khóa, trong các mối quan hệ giữa thầy cô và học sinh, sinh viên, và trong môi trường học tập tổng thể.

2.4.3. Giáo dục hướng tới phát triển toàn diện con người

Một trong những mục tiêu lớn của giáo dục trong thời đại 4.0 là phát triển toàn diện con người. Giáo dục không chỉ chú trọng đến việc trang bị tri thức mà còn phải giúp học sinh, sinh viên phát triển những kỹ năng mềm như khả năng giao tiếp, hợp tác, giải quyết vấn đề, và khả năng làm việc trong môi trường đa dạng và toàn cầu. Triết học về sự phát triển toàn diện của con người khẳng định rằng giáo dục phải hướng tới việc phát triển những phẩm chất tinh thần và thể chất, giúp con

người đạt được sự cân bằng trong cuộc sống.

Giáo dục trong kỷ nguyên số không thể chỉ đơn giản là dạy học sinh, sinh viên cách sử dụng công nghệ, mà còn phải chuẩn bị cho họ khả năng làm chủ công nghệ, sử dụng nó để phục vụ cho sự nghiệp và cuộc sống của chính họ. Đồng thời, giáo dục cũng phải giúp học sinh, sinh viên nhận thức rõ về trách nhiệm xã hội của mình, về việc tạo dựng một cộng đồng và một xã hội công bằng, bình đẳng và bền vững.

2.4.4. Phát triển tư duy phản biện và khả năng giải quyết vấn đề

Trong một thế giới mà thông tin và dữ liệu có sẵn khắp nơi, khả năng phân tích, đánh giá và sử dụng thông tin một cách hiệu quả trở thành yếu tố quan trọng. Theo triết học Mác-Lênin, giáo dục phải giúp con người phát triển khả năng tư duy độc lập và phản biện, để họ có thể đối mặt với những vấn đề phức tạp, từ đó đưa ra những giải pháp sáng tạo và hiệu quả.

Trong bối cảnh Cách mạng Công nghiệp 4.0, tư duy phản biện và khả năng giải quyết vấn đề là những kỹ năng quan trọng để đối phó với những thách thức mà xã hội đang đối mặt. Giáo dục cần chú trọng phát triển những kỹ năng này không chỉ trong các môn học lý thuyết mà còn trong các hoạt động thực tiễn, trong các dự án nghiên cứu, và trong các tình huống giải quyết vấn đề cụ thể. Học sinh, sinh viên phải được khuyến khích đặt câu hỏi, tranh luận và tìm kiếm những giải pháp sáng tạo, từ đó rèn luyện khả năng tư duy phản biện và khả năng giải quyết vấn đề trong mọi hoàn cảnh.

2.4.5. Hướng tới một giáo dục toàn cầu

Triết học trong giáo dục cũng nhấn mạnh rằng giáo dục phải không ngừng mở rộng tầm nhìn, giúp con người nhận thức và hòa nhập với các nền văn hóa và xã hội khác. Trong bối cảnh Cách mạng Công nghiệp 4.0, khi mà sự kết nối giữa các quốc gia và các nền văn hóa trở nên mạnh mẽ hơn bao giờ hết, giáo dục cần hướng tới việc đào tạo những con người có khả năng làm việc trong môi trường toàn cầu, có khả năng hiểu và tôn trọng sự khác biệt, đồng thời đóng góp vào sự phát triển chung của nhân loại. Định hướng giáo dục trong thời đại 4.0 cần phải hướng tới việc xây dựng một thế hệ công dân toàn cầu, có khả năng tham gia vào các vấn đề quốc tế, có khả năng giao tiếp và hợp tác với các nền văn hóa khác, và có trách nhiệm với các vấn đề toàn cầu như biến đổi khí hậu, bất bình đẳng xã hội và hòa bình thế giới.

III. KẾT LUẬN

Trong bối cảnh hiện nay, giáo dục không những cần phải thay đổi phương thức giảng dạy - học tập mà còn phải duy trì và phát triển các giá trị nhân văn và đạo đức. Định hướng giáo dục trong thời đại 4.0 không chỉ là việc ứng dụng công nghệ trong giảng dạy và học tập mà còn là quá trình phát triển toàn diện con người, bao gồm cả tri thức, phẩm chất đạo đức, kỹ năng mềm và khả năng sáng tạo. Triết học, với các tư tưởng nhân sinh sâu sắc, cung cấp một nền tảng lý luận vững chắc để xây dựng một nền giáo dục có thể hòa nhập với công nghệ mà không đánh mất bản chất nhân văn của mình.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hồ Chí Minh. *Toàn tập*. (2011). Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia.
2. Bộ Giáo dục và Đào tạo Việt Nam. *Chiến lược phát triển giáo dục Việt Nam 2021-2030*.
3. Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh: *Giáo trình Triết học Mác-Lênin* (Dùng cho hệ đào tạo Cao cấp lý luận chính trị), Nxb. Lý luận chính trị, H.2021.
4. Nguyễn Trọng Chuẩn (2012). *Triết học Mác-Lênin và giáo dục*. Nhà xuất bản Đại học Quốc gia Hà Nội.
5. Freire, P. (2000). *Pedagogy of the Oppressed*. Continuum.
6. Klaus Schwab. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. Penguin Random House.